مەنگوڕی یەکەم نووسەری کوردە لەسەر بیروڕا زیندانی کرابێت.. ڕەسوڵ بێسکێنی

جیهان پڕیەتی لەمێژووی ژیاننامەی کەسانی دەگمەن، گوڵ و بۆندار و بەسوود لە گوڵزار و چەمەن، مێژووی نیشتمانی ئێمەش هەزارانی لێدەرکەوتووە، سەدان بەهرەمەند و داهێنەر و هونەر و بوێژی لێهەڵکەوتووە، دڕك دەمێنن و گوڵ هەڵدەوەرێن، تارمایی خۆڵ ون ناکا درەوشانەوی گەوهەرێ، ئەوان گەرچی لەناو بەهەشتی بیری خۆشنمادان، یەکێك لەوان کەوتۆتە بەریادان، مێژووی نووسیووە، خەیاڵی چنیوە، شیعری هۆندۆتەوە، مێژووی ژیانی بیر خەڵك و نەوەی نوێ دێنینەوە تانەڵێن لەیادان چۆتەوە، میرزا محەمەدئەمین مەنگوڕی ناسراو بۆ (میرزا مەنگوڕی)، دانا و بەهرەمەندێکی گەلەکەمان، لەمردن بێ باك، کەوتەبەر قەڵبەزەی تاوگەی پەراوێزخستنی بیرێکی گەش و ڕووناك، لەلایەن کۆمەڵگایەکی دواکەوتوو، لەڕۆژگارێکی تاریك و ئەنگوستەچاودا، کۆنەپەستی و خێڵایەتی عەقڵی دواکەوتوو لە باودا، لەڕوویاندا دەوەستێتەوە و بەگژیاندادەچێتەوە، وشەکانی وەك چرا داگیرسان و کوردستانیان ڕۆشن کردۆوە. خاوێن بیروباوەڕی زانستی و پێشکەوتنخوازی و تێڕوانینەکانی هێندە تازەو مودێرن بوون، دەسەڵات و بەشێك لەکۆمەڵگا پێشوازیان لێنەکرد.

لە خوێندنی حوجرە و دەرسی مەلا نائومێد دەبێ

میرزا مەنگوڕی لە ساڵی 1910 لەدایك بووە، هەر بەمنداڵی لەخوێندنی حوجرە و دەرسی مەلا نائومێد دەبێ و ئاکامێکی لێ دەستگیرنابێ، لەژیان تووشی چەندین کێشە و دەردەسەری دەبێت، بەڵام نائومێد نابێ، نەخشەی ژیان دادەڕێژێ، هەنگاو بەرەو سەرکەوتن داوێژێ، لە سەرەتای لاوێتی دا، کە باوکی لەگەشتێکی بازرگانیدا لەبەغدا زۆر دەمێنێتەوە، مەنگوڕی بۆ پرسینی هەواڵی باوکی لەبەغدا، بڕیارێکی قورس و چارەنووس ساز دەدات، بەڕەزامەندی دایکی و بەنەشارەزایی بەرەو نادیار مل پێوەدەنێ، لەساڵی 1924 لە قەڵادزێوە بەرەو شاری کۆیە دەکەوێتەڕێ، ئەگەرچی کۆیە شارۆچکەیەکی بچوك بوو، بەڵام بۆ مەنگوڕی جێگای حەپەسان و سەرسوڕمان بوو، دواتر دەچێتە بەغدا وبەبینینی بەغدای فراوان و پێشکەوتوو لەچاو قەڵادزێی دوور و لاچەپەك توشی شۆك دەبێت و ئەو ڕووداوەی لەلا وەك خەوێك بووە، لەو دەمەدا بەغدای پایتەخت لەچاو ئەو سەردەمە کەشێکی جیاواز بوو، لەو

بارودۆخەدا کە بەغدا ببووە ناوەندێکی گرنگی گەشەکردنی بیری ناسیۆنالیستی عەرەبی و سەرسام بوون بە ڕۆژئاوا و هەنگاونان بەرەو مۆدێرن لەهەموو ئاستەکانی ژیاندا ڕەنگی دابووەوە، سەرەڕای ئەوەی مەنگوڕی تازە لاوێك بوو، بەڵام گۆڕانکارییەکان سەرنجیان ڕاکێشا بوو، ڕاپەڕینی گەلانی عیراقی دژی ئینگلیز بەچاوی خۆی بینی بوو، لەهەمان کاتدا ئاگاداری کپ کردنی شۆڕشی شێخ مەحمود بوو، بە زەبری هێز و ئاگر و ئاسن سەرکوت کرابوو، لەلایەن ئینگلیز هەوڵی تواندنەوەی نەتەوەی کوردی دەدا، لەناو دەوڵەتی تازە دروست کراوی عیراقدا، هەموو ئەمانە بڕوایەکیان لە هەستی مەنگوڕی دا چاند، لەجیاتی تەسلیم بوون بەواقیعێکی سیاسی و کۆمەڵایەتی دواکەوتووی ئەو سەردەمە، وای لێهات خەون بە داهاتوویەکی گەشەوە ببینێت، لەساڵی 1933 هاتەوە بۆ سلێمانی، کە لەو کاتەدا گوتارێکی نوێخوازی و ناسیۆنالیستی کورد لەناو ڕۆشنبیرو کەسایەتیە گەورەکاندا سەری هەڵدابوو، مەنگوڕی یەکێك بوو لەو ڕۆشبیرە دیارانەی ئەو کاروانەدا کە ناوەندەکەی سلێمانی بوو، بەو هۆیەوە مەنگوڕی هەنگاوێکی گەورەی نا لەبواری سیاسی و ڕۆشنبیری نەتەوەکەمان دا.

قەڵەمێکی ئازا و بوێر

مەنگوڕی وەك ئەدیب و نوسەر و مێژوونوس خزمەتی زۆری کرد، خاوەنی قەڵەمێکی ئازا و بوێرو بیرو تێڕوانینێکی پێشکەوتنخواز بووە، لە ساڵی 1938 کتێبی "هەنگاوێك بەرەو سەرکەوتن"ی چاپ کردووە، ئەم کتێبە کۆچەمك و تێروانینی نوێی سەبارەت بەدەوڵەت و ماف وئازادییەکان لەخۆگرتبوو، ناوەرۆکی کتێبەکە کابەدەستانی ئینگلیزی توڕە کرد و (ئیدمۆندس) کە ئەو کات نوێنەری ئینگلیز بوو، لە وەزارەتی ناوخۆی عیراق ڕاستەوخۆ بەبێ گەڕانەوە بۆ بڕیاری دادگا بڕیاری دەست بەسەردا گرتنی کتێبەکەی دا، ئەو کتێبە سەرئێشەی زۆری بۆ مەنگوڕی دروست کرد، کتێبێکی قەدەغە کراو هەموو نوسخەکانی کۆکرانەوە و لەناو بران و لەسزای ئەو کتێبەش مەنگوڕی شەش مانگ زیندانی دەکرێت، لەکارەکەشی دەردەکرێت، بەمەش مەنگوڕی یەکەم نووسەری کوردە لەسەر بیروڕا زیندانی کرابێت. مەنگوڕی خاوەنی دەیان کتێبی دیکەی چاپکرا و چاپ نەکراوە، لە کتێبە چاپ کراوەکانی وەك (هەنگاوێك بۆ سەرکەوتن، گەشتی ئەستێرەی مەریخ، زەڕینای ئامەدی، دوو بەرگی بەسەرهاتی سیاسیی کورد، حەقائقی بەسەرهاتی شێخ مەحمود لە پێنای ئیستیقلالدا، بەهەشتی دڵداری، جیهانی ئازاد، بوکێکی ناکام) و چەندانی تر.

دوا وێستگەی تەمەنی

مەنگوڕی بەشێکی تەمەنی لاوی خۆی بۆ خەبات و تێکۆشانی کوردایەتی لەژێر ئاڵای حکومەتی کوردستان لە مەهاباد پێشکەش کرد و تا دوا وێستگەی تەمەنی هەر بەردەوام بوو، دواتر لەگەڵ قەتاری کۆشە و مەینەتی نەتەوەیەکدا دووبارە لە ڕانیە گیرسایەوە و درێژەی بەژیانی ئاسایی خۆی دا، لەسەر هەڵوێست و بیروباوەڕی خۆی بەردەوام بوو، لەو سەردەمەشدا بۆ تێگەیاندن و هوشیارکردنەوەی نەتەوەکەی بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ ڕەخنە لە واقیعی کۆمەڵگای ئەو سەردەمە دەگرێت، ئیتر جڵەوی عەقڵ شل دەکات بۆ خەیاڵ و پەنا دەباتە بەر شێعر و لە خەودا "گەشتی ئەستێرەی مەریخ" دەکات، چونکە وادیارە بەدیهاتنی گەشتێك لەخەودا بۆ ئاسمان و سەر ئەستێرەی مەریخ، لەلای مەنگوڕی ئاسانتر بووە، لە هوشیارکردنەوەی کۆمەڵانی خەڵکی ئەو سەردەمە، لەو گەشتەیدا بەشێوەیەکی سەرنجڕاکێش بەسەرهاتی پێشکەوتنی ژیانی مەریخ دەگێڕێتەوە، مایەی سەرسام بوونە، لەگەڵ ئەوە شدا دەڵێت: ئەوەی بڵاوی کردۆتەوە بەشێکە و هەموو ئەوە نیە لە و خەوەدا بەچاوی خۆی بینیویەتی، هیچ دوور نیە یەکێك لەو هۆکارانەی مەنگوڕی بەپەنهانی هێشتۆتەوە هۆکاری ئاینی و کۆمەڵایەتی و سیاسی بووە، ئەمەش ئەوە دەردەخات، گەشتەکەی هەنگاوێك بووە بەسەر واقیعی سەردەمی خۆیدا.

نەخوێندەواری و دواکەوتویی

مەنگوڕی لە ساڵی 1971 کتێبی (گەشتی ئەستێرەی مەریخ)ی بڵاوکردەوە، کە چیرۆکێکی خەیاڵی زانستی بوو، هەر ئەمەش بووە هۆی ئەوەی، کە بیرکردنەوەکەی لەلایەن کۆمەڵگای ئەو سەردەمەوە قبوڵ نەکرا و ڕەت کرایەوە، نەخوێندەواری و دواکەوتوویی کۆمەڵگای ئەو سەردەمە جڵەوی خەڵەتاندن و فریودانی پیاوانی ئاینی و سیاسی بەسەر هەستی خەڵکدا زاڵ بوو، بۆ خراپ بەکارهێنانی پێگەی دەسەڵاتی خۆیان، لە هەلچونێکی نەزانی و کوێرانەدا مەنگوڕی فتوای کوشتنی دراو کەوتە بەر پەلامار و بەردباران و شار بەدەرکردن و گواستنەوەی بۆ شارۆچکەی تەوێڵە، مەنگوڕی بۆ هوشیارکردنەوەی گەلەکەی پەنای بردەبەر شێعر، بۆ ئەوەی ئێمەش هەمان پرسیار دووبارە بکەینەوە، کە ئەم واقعە نالەبارە تاکەی دەبێ بەردەوام بێت، مەنگوڕی ڕۆیشت و لەدوای خۆی ناوبانگ و شانازی و نەمریی بەجێهێشت. پەلاماردەرانیشی لە مێژووی ئەو شارەدا بەدناوی و نەنگیان بۆ مایەوە، گیانی بەرزەفڕی بەرەو نەمری ڕێگای گرتبەر، خۆی ڕۆیشت و هزری ڕووناکی ئەو ئێمەی لەناو پرسیاردا هێشتەوە، درودی ڕێزو وەفاو ئەمەکداری بۆ گیانی پاك و پیرۆزی مەنگوڕی ئەدیب و ڕووناکبیر و پێشکەوتنخواز.

بێداخەوە ئەم رووناکبیرە گەورە و هەڵکەوتووەی گەلەکەمان لە ڕۆژی 12ی کانونی دووەمی 1988 لە شاری سلێمانی بۆ دواجار ماڵئاوایی کرد، ئەگەرچی وەسێتی کردبوو لەسەر چیای کۆوەڕەش بنێژرێ، بەڵام لەبەر بارودۆخی ئەوکاتە لەسلێمانی لە گردی سەیوان بەخاك سپێردرا. دوای ڕاپەرینی ئازادی خەڵکی کوردستان وەسێتەکەی جێبەجێ کراو ڕۆژی 16ی ئەیلولی1992 تەرمە پیرۆزەکەی برایەوە بۆ شاری ڕانیە و لە ئامێزی کۆوەڕەشی سەرکێشدا بەخاك سپێردرایەوە. هەزاران سڵاو لەگیانی پاکی میرزا محەمەدەمین مەنگوڕی و بیری ئازادی و پێشکەوتنخوازی ئەو بێت.

وێنە: میرزا مەنگوڕی